

ЈАВНА ПРЕДАВАЊА
ГРАЂАНСКЕ КАСИНЕ

МАТЕРИНСКА ЛЈУБАВ

ОД

Д-РА ЂОКЕ Ј. ЈОВАНОВИЋА

ПРОФЕСОРА БЕЛ. ШКОЛЕ

II.

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ШТАМПARIЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1892

МАТЕРИНСКА ЉУБАВ.¹⁾

од

Д-РА ЂОКЕ П. ЈОВАНОВИЋА.

«Мајка је земља. Ко љуби земљу
воли отаџбину». Брут.

Ви, госпођице, већ уздишете и проклињете ме. Ко ће живи, читав сат издржати! Право имате. Писци су врло чудни људи. Изгледа, да немају ни жене, ни мајке, па ни ћерке. Ето отворите ма коју књигу; она је готово за сваког писана само не за вас. Изгледа, да се о њима не води никаква рачуна. Па и о вама госпођице, баш нико не води рачуна. Ево — хвала Богу — ви сте већ порасле, побледиле и омршавиле, од силне муке, што ништа не знате. И ви себи уображавате да све, што се крије, мора бити некаква велика тајна. Да би докучили ма колико, ви читате романе, које не треба да читате прислушкујете на врата, што не треба да радите; ха; лапљиво слушате, шта вам прича каква ветропира млада жена — а нико неће да вам јавно и свечано каже, што ви треба најпре као ћерка а позније као мајка да знате. Па како се, на овом малом парчету земље, на коме је «Грађанска Касина» изабране садање и будуће мајке скупљају, то вам ја износим бар нешто, што ви треба да знате. То насушно знање назвао сам «Девојачка буквица.» Ево једног дела из те буквице.

Бели се: «Човек је глава а жена срце.» Признаћете одмах, да је теже срце, но главу васпитати. Тај неуморни орган нашег тела, непрестано ради без утицаја

¹⁾ Јавно предавање «Грађанске Касине.»

воље и наше свести. Али лекари су ђаволи. Неким мајсторијама знају да срце убрзају ако ради споро, а да га опет умире, ако сувише брзо куца.

Вечерас ћу да вас забавим једном радњом која је готово сва у срцу — материнском љубављу. О најплеменитијем и најлепшем украсу женске природе. Мајка без срца, то је наказа природе.

Али не поносите се, нисте ви једини женски створови, који срца имате. Ено природе! Изађите и погледајте око себе и према себи. На сваком кораку веје материнска љубав. Погните се мало и погледајте у земљу; да у земљу. Земља је велика колевка природе. У тој колевци дише живот, куца срце а пева љубав; љубав без рачуна, љубав без себичности, љубав на лаким крилима. Не поносите се. Ако је човек цар животиња — опет није код њега и све најсавршеније. Орао боље види, а гуштер боље чује, пас је вернији, а срце тичије много ватреније од вапег. Хајдете дакле у велику природу. То је потребно. Шта би човек без животиња? гладовао а природу своју не би познавао. У њој из дана у дан учимо, како нам сви органи нашег тела раде, како нам срце ради. Природа је општа мајка. Она свакој животињи даје храну да себе одржи а љубав да одржи свој пород. Она је и паметна учитељица. «Чела и мрав казаће вам како се ради, како се збира и штеди, а како слуша — — од гуске ћете научити како се своје јато љуби; а весео пој тица увериће вас, како је леп овај живот, и како треба да смо и малим задовољни и весели.»¹⁾

Природа храни хиљадама живих створова. Ко ће живи све редом да их поброји. То није ни потребно. Велики део нема срца. Где нема срца, не може ни бити говора о материнској љубави. Збогом дакле ви ситне инфузорије, којима кап воде изгледа пространо море. Збогом и ви морски цветови, морске сасе и морски је-

¹⁾ Др. Батут: Буквица здравља, стр. 64.

жеви, јер вам је срце ништавно, збогом и ви ситни црв и, који се у вечитој тузи знате само да вијете. А ходите мали инсекти и ђаволасти пауци. Ви сигурно имате срца. Вас ћемо прво да проучимо.

Ви сте, госпођице, немилосрдне сестре. Јутрос сам вас видео, где пајете собу, убијате муву на прозору и тресете балску хаљину. Знате ли да се ви борите противу материнске љубави. Ну хвала Богу и хитрини ваше женске душе, материнска љубав није са свим уништена. Погледајте само у таваницу, у онај кут собе, који нисте могли да опајете. Паук је већ испрео своју мрежу. Ви се грозите, а не знате, да је у оним танким жицама уплетена материнска љубав. Јест, паучинаста мрежа је колевка, коју је мајка паукова утробом својом саградила. Па како је лепа, како разноврсна. Право дело архитектонске вештине. Та свака друга мајка гради на други начин колевку за свој пород. Дрзне ли се ко да додирне ову мрежу, мајка се бори на живот и на смрт да свој пород спасе. Често пути непријатеља уплете у своју мрежу и сишући крв његову, напаја своје младе. А ако би изашли у природу и погледали у земљу, видели бисте другу једну мајку паука, која по трави трчи и собом вуче некакву белу кесицу. Ова је кесица пуна јаја, пуна младих у зачетку. Али и земља је пуна пукотина. У неким од ових пукотина, живи и мрављи лав, који халапљиво једе и јаја од паукова. Вонет прича, да је једном видео, овог лава, где чељустима вуче овакову кесицу. Мајка се одупирала свим силама, да кесу спасе. Борба је трајала подуже. Кад је се мрављи лав уверио, да читаву кесу не може никако да добије, он је провали и јаја се проспу у рупу. Мајка у очајању застане мало, па у једном скочи у рупу за јајима. Боне се сажали, раскопа рупу, извади мајку, која је већ била у чељустима непријатеља и која би сигурно свој живот жртвовала за љубав свог порода.

Оне, које оваква зла судба не деси, чувају кесицу докле, докле се млади не излегу. Онда мајка провали кесицу, млади изиђу и разместе се по целом телу; по глави грудима, трбуху и удовима. Мајка их храни, док не одрасту.

Мољци, ови скупи гости наших ормана, нису ништа друго до напуштена, али и осигурана деца брижљивих матера. Неуморним трудом, мајка претури целу вашу кућу, док у каквом буцаку не открије хаљину, која се врло ретко тресе. Ту она остави јаја, из којих се у скоро развију црвићи (ларве). Таква не брежљива госпођица ако нема каквог црва у глави, она га има у хаљини.

У колико је мољац контролор ваше собе, у толико је мува ваше кујне. Зар се не чује често лети, оно несносно зуцање — поглавито оне златне муве, која се несвесном брзином разбија о прозоре наших зграда. И то је мајка, која тражи згодно место, где да свој пород остави. И налази га баш, у оном комаду меса, који сте заборавили да покривате.

Па и код многих других многобројних инсеката, види се жива материнска љубав. Комарци остављају слепљена своја јаја на таласима. Обади јуре за нашим коњима. Тврдокрилци праве најразличитија гнезда. Лептири — изврсни ботаничари, траже нарочите биљке, где се његови сисанчићи — гусенице могу да развију. Међу свима су најбоље мајке челе и мрави. Гнезда, у којима се хране ларве или сисанчићи пчела или осица правилног су геометриског облика. Шестостране ћелице справљене од биљних зерица, преобраћених у кашу састављају сат. Сат је залепљен за какву биљку, камен или смештен у каквој дупљи. Ово гнездо прави у почетку пролећа сама мајка. Кад је направила, она у сваку ћелију положи јаје из којих се излегу сисанчићи. Све ове сисанчиће сама мајка храни. Из ових се развију само ћерке — раденице, који мајку помогну у даљем прављењу гнезда. Кад је гнездо потпуно довршено, онда мајка понова леже јаја, али се

из ових развију и мушке и женске осице као и неутралне. Ове младе мајка више не гледа, но раденице. Раденице хране младе до октобра. У октобру престају да их хране. Поубијају све оне, који се нису развиле, и које би иначе угинуле од глади. Један део од мужака и женки умре од зиме, а што заостане излази из опшчњака закопа се у рупу, да у пролеће опет обнове посао.

Мајка осица храни дакле само првенце — кћери — раденице, а ове одмењују мајку, за познији пород. Али мајка првенце храни и негује свом материнском љубављу. Ништа интересније није видети, но ову мајку, која свакога часа иде од окца до окца и пружа младима двојаку храну — течну ако су млади, а чврсту ако су одраслији. Млади отворе уста, а мајка им из својих уста храну даје.

Често се дешава, да су матере оптерећене многобројном ситном децом. У људском друштву — у оваким приликама, поред све материнске љубави хиљадама напуштене деце страда. Тек у последње време дижу се домови за сиротну и напуштену децу. Међу челама и мравима, та установа одавна постоји. Познато вам је, да матица не води бригу о младима, главни посао врше раденице, које поделе посао — једне само збирају храну и справљају гнезда — збирачице, а друге гаје младе — хранилице¹⁾.

Па и код мрави виђа се нешто слично. «Пошто су се женке ројиле, оне се спуште на земљу, одгризу себи крила и траже удесна места за полагање јаја. У том стању нађу их мрави раденице, које су без крила сместе их у најсклонитије ложе. Чим женка снесе које јаје, раденице их однесу собом у на то одређене ћелије. На лепом времену виђају се кадшто раденице, где износе јаја из мравињака, као мајке своје сисанчиће, па их сунчају.

¹⁾ Панчић: Зоологија стр. 127.

Када су довољно топлоте усисале, раденице их понова носе у ћелије, где се наскоро излегу млади. Раденице их брижљиво хране, разним соковима док не одрасту¹⁾

Матичњак и мравињак представљају нам велики дом напуштене и нејаке деце. Материнска љубав пренета је на милосрдне сестре-раденице. И као што се у људском друштву милосрдне сестре заогрну црним плаштом и одреку се уживања, тако и раденице мрави скину са себе крила, баце их у прашину, а душу своју испуне материнском љубављу.

Толико само о животињама, које улазе у састав несавршенијег царста у бескичмењаке, а сада пређимо на савршеније — на животиње, које су нам много боље познате на рибе, жабе а нарочито на тице и сисаре.

Погледајмо рибе. Има ли беднијих створова. Лишени руку, којима би могли свој пород да загрле, и гласа којима своје осећаје да изразе. Па и на тим животињама читамо по неки пут материнску љубав. Јегуље, Јесетре, Кечиге и др. остављају широка мора, где би безбрижно могле живети и долазе у наше реке. Тај велики пут предузимљу зарад свога порода. Многе мајке главом плате јер их наши рибари нарочито лове — због ајвара који није ништа друго до рибља јаја.

Па и младица долази у наше реке. Пар пође из мора и дође близу извора неких наших река. Ту се дан два одморе а затим и мужак и женка почну да копају рупу. У таку рупу од 15—25 с. м. женка закопа јаја. Мужак се одвоји од женке и након 15. дана врати се у море. А мајка? Мајка остаје и даље у околини овог живог гроба све дотле, докле млади из гроба не васкрсну. Доцније се и она у море враћа. И наша слатка пастрмка нешто слично ради.

Много је интересантнији Грегорац. Ова мала рибица — изузетно многим рибама прави за своје младе гнезда.

¹⁾ Панчић: I. cit. 130.

Када се млади у овој колевци излегу, мајка уморна не може да води бригу о младима. Муж је у том послу, тако својски замени, да за све време заборави да једе.

Многе се рибе одликују не само у гајењу, но и у васпитању свог порода. Када се млади излегу, родитељи их воде у разне отоке и ту их уче разним вештинама — поглавито лову. У томе се највише одликују Ајкуле. Те страшне животиње утркују се врло често, ко може свој пород боље да исхрани, и већој вештини да свикне. А ако наступи каква опасност, онда родитељи у страху рашире уста и млади остају у усној дупљи ових ненаситих животиња док опасност не пређе.

Још се боље види ова љубав наспрам свога порода на риби *Chromis*, која живи у слатким језерима Палестине. Кад женка снесе око 200 јаја, великих као сачма № 4. Отац их покупи и смешта у усну дупљу. У устима се јаја развију. Млади, пошто изађу из јајета, остају и даље у устима. Растећи испуне усну дупљу толико да отац није у стању више уста да отвори. Усне се упале, образи се рашире цела глава надује — тако да овоме оцу због порода заиста глава бучи. Чудновато је да се ова риба за све време храни, а младе не прогутају.

Жабе, чије вам је умиљато певање и сувише добро познато — може се рећи да су лоше мајке. Много су бољи оцеви. Грешно је не сетити се породиље жабе *Alytes*. Чим мајка остави своја јаја, мужак их скупи и око својих ногу обавије. Па се онда закопа жив у земљу. Тако се јаја утицајем влаге и топлоте брже развију. За све то време женка се весело проводи и пева. После три недеље, мужјак скаче у воду, где се млади потпуно развијају. Изгледа, да су мужаци, који живе у Бразилији рода *Pipa* паметнији. Кад женка снесе јаја, онда их мужак дохвати и баци на леђа женки. На леђима се налази самар налик на сат чела. У свако окце од овог меснатог сата мужак увуче по једно јаје јер дотле трља леђа женци, докле јаја не угура у окца. Женка носи на леђима младе,

док се не развију. Ако је за то време леђа засврбе, не сме их чешати, због мужака, који је непрестано прати. Када се млади развију, женка неколико дана чеше леђа.

Па и Змије — Евине посестрима, лоше су мајке. Змије о свом породу не воде никаква рачуна. Једино цар змијски леже на јајима.

Ево нас код *Тица* томе украсу неба и женске главе, Ево нас код милих животиња, у којих је љубав, у свој природној чистоти, без љутње и без интереса. Тицу је Бог створио, као пример материнске љубави. Њена мелодична песма, а нарочито разноврсна гнезда — производи су материнске љубави. Ова је љубав у толико достојнија поште, у колико је брига за колевком остављена самој мајци. Она сама гради позната вам гнезда, која су често дела, праве архитектонске вештине. Гнезда ова, представљају обично крој мање или веће котарице. Споља се обично састоје, из дебелих гранчица или стабљика, а изнутра су обложена нежнијим и топлијим материјалом: маховином, вуном, разним влакнима и перјем. Ређе су гнезда од блата или земље слепљене соком из желудца). Гнезда су ова смештена на води и на земљи или у рачвасте гране, или су прилепљена за крш или обешена о какву дршку разгранатог стабла. Сва та гнезда, нису ништа друго до кућице, које мајка прави из љубави наспрам свога порода, за време трудноће. Гнездо је дакле колевка, коју тичија мајка прави пуним срцем и душом а ватром материнске љубави.

Колико има више поезије код ових животиња но код нас, који поручујемо колевку за наш пород код столара!

Када је гнездо готово, онда га мајка поставља вуном, памуком или паперјем, а за све те разноврсне радње тича нема готово никаквог оруђа, сем материнског срца, топлих груди и чврстог кљуна.

Али и међу тичама има онаке исте разлике као и међу људима. Најгоре су матере пловке. То су тиче без духа, без срца, без песме, па и без љубави. Ретко

ћете чути пловку, као и жену без духа, да пева. Она увек по кући нешто цуња, гунђа или псује а ретко се кад смеје. Кад се пловка смеје, смеј се чује у суседству. Да се материнска љубав развије, треба се отрести брлога и погледати мало у небо. Пловке или остављају јаја просто на земљу или по неки пут — дар мар — саграде гнезда.

Ништа лепше не можемо рећи ни о Чапљама. Свака женска више воли да јој муж рекне: „Голубице моја,” но „Чапљо моја” а не за то, што је у Чапље дугачак врат; но што је срце сувише далеко од главе. Но може неко помислити, па како могу, тако кратке женке да легу јаја. То је не могуће. Све је могуће, када се хоће. Фламинго једна, од највећих европских тица направи гнездо тако високо, да у гнезду с висећим ногама, дотле седи докле се млади не излегу.

Међу Чапљама су Лелеци нешто боље мајке, од осталих Чапаља.

Уопште узев права тица је створена за земљу и ваздух и све оне тице, које живе на води, или око воде већим делом су лоше мајке.

Много су боље оне које трче по суву. Ове птице и ако су скромне у изради свога гнезда, опет су добре и племените мајке. Мужаци су на против намћори и живе многоженским животом. Но ретко је међу њима наћи горди, изелица, лениваца и убојица. Женке су на против мирне и доброћудне. Та већ је и сувише добро познат надимак, „Коко моја” — „Ђурко моја”. Али су при свем том ванредне мајке. Ђурка у болести не напушта своја јаја но умире у гнезду. Коке — те мирне коке — док легу постају горопадне квочке. Јаребице се даду пре косом косача исећи, но да своје гнездо напусте.

Сада прелазимо на тице — на праве тице, које велики део свога живота у ваздуху проводе, на Певачице — Певачице су музичари, вештаци и научари. Међу тицама заузимају одлични положај. Мужјаци су увек ишарани и на-

кинђурени, а жѐнке су скромно обучене. Што је најглавније пар који се заволи живи целог живота, беспрекорним животом. Жѐнка је одана мужу а нарочито породици. Мужаци су увек добре нарави и весели. Целог дана помажу вредну супругу а често је успава песмом. Жѐнке и ако су ружније, опет надмашују мужаке па мећу и умиљатошћу.

Гнезда вију било на овршју какве гране, или у густом дбуну, у процепу какве стене или у шупљару каквог дрвета.

Колико муке и напора — колико тешких часова тица проведе док само колевку својој деци сагради, али и колико узајамне милоште и безинтересне љубави код ових ваздушних створова!

И сада је колевка готова а душа пуна. У гнезду пева материнска љубав. Тица лишена многих својих обичних осећаја очекује плод свога живота. Јаја, лице пре на комаће камења но на тице. И мајка, овај живи шљунак, притискује испод својих груди, загрева га — и загрева га све дотле — док се из ови камене масе не јави живот. Кроз дебелу љуску ове интелигентни створови опажају да се у њима живот развија и расте. А у самој милошти заборавља на све — на глад и жеђ и од доброћудне постаје зла мајка. Колико је то далеко надмашило оне мајке; које остављају своју децу без икаква разлога, и бацају их на улици у океан људског живота; где се све једе и сатире. С коликом љубављу — обична наша гуска воли свој пород, нека је дозвољан овај пример.

Др. Франклин имао је у својој кући некакву стару гуску, која снесе 15 јаја и почне да их леже. Али се разболи. У очајању диже се, нађе некакву младу гуску, и исприча јој сву тежину бола. Изгледа, да је млада гуска разумела. Дође у кујну где су била јаја. Млада се посади у гнездо а стара усхићена — гракне два три пута, узмучи се и после неколико минута издане.

Лабуди су примери искрености и поштења. Они су робови материнске љубави. Мужак и женка наизменице легу јаја.

Нојеви, за које се причало, да оставе своја јаја у песку, погрешно је. Дању их сунце греје а ноћу легу на њима.

Ђурке копају рупе и ту легу јаја а када их оставе, покрију их лишћем.

Голуб и Голубица легу обоје, Голуб је тако горда што се с тим послом занима, да га Голубица врло често мора из гнезда да изгура. Гнездо Голубице никад није празно. Оно је увек покривено родитељским срцем.

Што се гајења младих тиче и сувише вам је добро познато, с каком оданошћу то тиче раде.

Млади су дошли на свет пробали љуску, али не моћни и голи отворили уста и чекају, да им мајка донесе храну. И мајка их својски пази и негује. Од њих се не одваја, нити своје младе другоме поверава.

Гајење младих веома је различно код разних тича. Али у главном увек се види превелика материнска љубав за породом.

Ево нас већ код најсавршенијих кичмењака — сисара. Ви већ знате, да грозничава узнемиреност обузима све ове животиње — утицајем материнске љубави. Мирна мачка гребе вас, она иста мачка, која вам је дотле била умиљата — права маза, сада је дивља, немирна и не трпи да је ико милује. Ви потражите узрок, и у каквом скривеном куту, откривате њене младе. Она вас посматра страшним погледом, и кад ви одете узима у зубе једно по једно маче и носи на какво друго склоно место. Колико је развијена материнска љубав код ових животиња — нека је дозвољено, да наведем мој пример, док сам био у Лондону. У кући газде мога, омаци мачка 5 млади. Газдарица ме замоли, да их поубијам. Нас неколицина узмемо мачиће, удавимо их у води, а пред вече закопамо у башту. Мачићи преко ноћ оживе. Мајка чује њихов

глас. Дотрчи до тог живог гроба. Целу ноћ је рила, док свој пород није ископала. Двоје спасе а двоје су већ били мртви. Ми се сажалимо и оставимо јој ово двоје млади. Од тога доба парао сам многе животиње, али маћиће никада.

Па и Пас је пун љубави наспрам својих младих. Многобројни примери то сведоче. Ја бележим један. Некакав сељак из Францеске, крене се на вашар у Дофине. На путу га пратила и куца. Кад су стигли до једне кафане, ње нестане. Сељак је потражи и нађе куцу поред четири дивна псетанцета. То га обрадује и он замоли једног свог земљака, да их у јутру однесе његовој кући у село. Јест, али ни куце ни кучића није било. Када се сељак сутра дан после вашара вратио кући изненађен, нађе четири псетанцета, где висе о дојкама своје матере. Ова је уморна сва у зноју и голој води једва дисала. Шта је се дакле догодило? Мајка је пренела у зубима једно по једно псето из кафане у село. Село је било од кафане удаљено 16 km. На томе путу мајка није смела преко ђуприје да пређе, но је са сваким својим младим морала још и брзу Рону да преплива. Пошто је било 4 псетанцета, то је ова мајка преко ноћ прешла 128 km. и 8 пута Рону препливала. Није никакво чудо што је мајка после неколико часова, исцрпљена оволиким путем, поред свога порода душу испустила.

Курјачице су ванредне мајке јер су и многу децу одојиле. Позната је историја Ромула и Рема. Али су их Козе надмашиле у томе погледу. Оне не само да воле свој но и стран пород. Једном приликом некаквоме газди цркне кобила, а остане дивно ждребе. Коза је волела ждребе. Газда се досети, мете козу на буре а ждребету покаже дојке. Од тог доба, коза је редовно на буре скакала и ждребе дојила. Д-р Франклин прича, како је једном коза дојила дете некаквог богаташа док се овај на пољском добру бавио. Када се газда хтео да врати у варош, прода козу и крене се на пут. Дете је не пре-

стано на путу врискало. Родитељи су већ били у очајању, што Фонету, тако се звала Коза, продадоше. Сумрак се већ био хватао. У једном чују да иза кола Фонета блеји. Родитељи усхићени узму је у кола. Не зна се ко је био радостнији дете, родитељи или коза.

Коза је од свог новог газде истог дана побегла и упутила се правцем, куда јој је њено сисанче отпутовало.

Крава је изврсна мајка. Сетите се с каквом милоштом, она своје теле глади — чешља. Но та мчлост траје кратко време 6—7 недеља. У то доба новац је јачи од срца. Теле се води на касапницу, а мајка се оставља да у мукама — често пута издане.

И сувише је познато лелекање кошуте за својим ланетом.

Магарице су тако нежне мајке да је један природњак у усхићењу узвикнуо: «Колико би извесни родитељи срећнији били да имају магареће срце» Зна се да при пожару, магарице јуре кроз ватру, да пород спасу.

Зечице су тако исто ванредне мајке. Оне са свога трбуха чупају длаке и облажу гнезда својих младих. Ово су веома несрећне мајке, јер свој пород морају добро да чувају од мужа који врло често једе своју децу.¹⁾ То исто раде и пацови. На против, мишеви су ватрени у љубави наспрам младих. Они праве и гнезда налик на тичија. Торбари имају и једну врсту гнезда на своме трбуху, и ту се млади хране — сисају, док се не развију.

Најгоре мајке међу сисарима су Крмаче. Јер оне често у љутини појеђу своје младе.

Каква је пак материнска љубав код Мајмуна — дакле сродних нам животиња — довољан је овај пример. Мајка обично јутром узме своје дете, опере га језиком,

¹⁾ Прича се да је једном некакав ловац пошао у лов, па смотрив зечицу у гнезду опали пушком и она падне. Млади појуре и почну да сисају мајку. Зечица издишући брзи последњи поглед на своје младе. Зечићи су последњи пут сисали своју мајку обливену крвљу. Од тог доба, тај ловац није више ловио.

притисне уз своје груди, подоји га и успава. Једном приликом некакав страсни ловац, прича, да је једној таквој мајци срце стрелом пробушио. Мајка, која је поред свога порода била у близини у страшним мукама ишчупа зубима стрелу из срца, дохвати своје детенце и подоји га. Осећајући да јој је рана смртна, и да ће скоро изданути, узбере кабасто лишће, направи једну врсту чиније, исцеди из својих груди млеко и остави поред свог детета па у највећим мукама издане.

Дође ред и на нас, царева свих животиња — разумне створове. Јесмо ли ми у погледу материнске љубави савршенији. Кад бих вам све казао што ми у памети стоји — посигурно би изгубио ваше поверење. А ја, верујте — много полажем на женско поверење. Не стидите се бар сад госпођице ако вам речем: вама је суђено да будете мајка. И Бог има мајку, а ми смо, као што знате, по његовом подобију створени. Јесте икада видели мајку без детета. Је л' те да је ружно. Богородицу без малога Бога не би свет толико поштовао. Мадона без анђелчета изгледала би нам жена чудна изгледа и душевних осећаја — скоро слична религиозној луди. Јевросима мајка, без Марка не да се ни замислити а Марко без Јевросиме био би чудан звер.

Ми смо — најсавршенији створови — чудновато шарени. Шаренило не види се само на телу но и у души. Међу дивљацима има благородних а међу цивилизованим дивљих матера. Али међу дивљацима има страшних матера — рећи ћете — има их које своју децу у љутини убијају и једу. — Истина је. А међу нама?! Ми се знатно разликујемо од дивљака. Ми често, врло често убијамо децу у клици. Страшан грех, ненакнадни губитак. Колико је тим путем нестало с овога света великих мислилаца — наде мајке и отаџбине. Ово убиство деце из дана у дан расте Францеска због тога већ је одавна у страховитом опадању. Францези ће још мало мајку са

шесторо седморо деце да обожавају као светињу. А мајке таким начином лишавају себе јаке потпоре и најслађе утехе, а држави одузимљу често врло ретке људе. У потврду тога, бележим два примера из нашег живота.

Мајка једног од наших највећих историка говорила је често своме сину, који јој изађе најбоље дете.... Хвала Богу, те не учиних велики грех у своме животу!

— Какав мајко?!

Била сам оптерећена ситном децом, када сам те зачела... све сам радила, да те на свет не донесем. Често сам се пути преко каце пресавијала... Па хвала Богу све узалуд.

Други пример је Крагујевчанка, такође оптерећена ситном децом. Остане тешка. Све је радила на послетку реши се, да попије некакве опасне траве. У том времену удари зараза — страшна зараза, која јој сву децу сатре. Мајка у страшним мукама од непознатих трава, у страшнијој жалости оста у једном без деце. У томе истом времену и муж јој посрне. Од пуне куће с повише деце — остаде празно огњиште. Али је Бог милостив. Родитеље у највећој тузи обрадује с мушким дететом. Мајка је после тога још два сина родила. Муж јој је умро. Али је она своју децу преслицом и десницом руком на пут извела. Сви су тројица виђени људи, сви су живи. Један је адвокат. Мајка стара, ништа друго не ради, но иде само у походе својим синовима.

Кад се дете родило, наше мајке опет греше. Човек је чудноват створ. Из неке необјашњиве тежње дао је квочки да води и гаји пилиће а својој деци туђу мајку. И једно и друго ради се из беса. Природно је да мајка своје дете гаји. Дојкиње су рђаве мајке своје, тим пре туђе деце — вели Русо.¹⁾ Јест, али онда материнска љубав треба да је јака па да узвикне: «Збогом лаки животе.. збогом позориште, збогом посете.. збогом лепи свете. На мојим грудима виси чедо моје.»

¹⁾ Emile t. I. стр. 19.—30.

Ох млада госпо! како вас сажаљевам што ни једном нисте имали прилике да плод своје душе уз груди притиснете. Ви онда не знате најнежније осећаје ваше душе, ви немате појма о слатким грозничавим насладама, када се сва свом детету предате — а оно се сито на вашим грудима игра — узвикује једна мајка.

А зар има лепшег света, но што је у зеници вашег детета? Зар има већег позоришта и већег комедијаша а од лица дечијег? Зар се може имати лепша посета но када се мајка наднесе над колевку свога детета?

Без невоље не гасите плам материнске љубави, без невоље и без савета савеснога лекара не поверавајте ваш пород другима. Пород ваш, треба из ваше крви храну да добије, из вашег срца душу вашу. Српске су сељанке пример матере — па су и нашем народу примерне синове дале. Али сељанка и слабих недара невољише а своје дете не испушта.

— Слушајте само шта вели Митра, која је се под Маљеном родила, која има истина слаба недра, али која има грло, којим разговара и гору и траву. Она је пуна материнских осећаја — љубави. Она плаче и кад неке песме пева. Слабим недрима подигла је више синова — најмлађем је рекла:

— Весели синко! Ја сам тебе одранила више песама него недрима. Певала сам од невоље, не имајући чим да те надојим, а ти слушајући и гладан заспиш. А захвални син јој и под јесан свога живота узвикује:

— «Дивна жено! из твојих руку свака је храна била питна, као и животворни сок из недара твојих, а песмама твојим ти си чеду свом предавала и милину свог анђелског гласа и безбројну множину народних творевина и необично обиље и сласт твоје безпримерне беседе!»

И та је жена васпитала једног од наших најбољих познавалаца народнога живота, језика и народних творевина.

¹⁾ Милићевић : Јован Бак.

Колико наш свет полаже, да мајка своје дете гледи
и негује, види се из оне народне песме, коју сам читао
у рукопису мог друга Љубе Стојановића.

Мало село што си невесело,
Што у теби сад коло не игра?
Мучи вило, грло те болело
Како ће ми сад коло играти,
Кад умире мајки Радојица,
Остаје му љуба удовица;
И у љубе чедо пренејако
Пренејако од петнаес дана.
Он на љуби чедо наручује:
Моја љубо не била проклета,
Не удај се за три године
Док одрасте моја сиротица.

После три године долази мајка удовици и одводи
своју ћерку.

«У планини ноћу заноћили», али цвили млада удо-
вица. А мајка је стара теши. Не брине се. У детета је
стара баба, млада тетка и милостива стрина.

Што ме мајко тако разговараш?
Стара баба умрети ће брзо,
Млада тетка удаће се брзо,
Стрина више своме него моме.
То изрече растаде се с душом.

Кућа је гнездо материнске љубави, а мајка је прва
учитељица. Васпитање детета почиње врло рано. Када
је мајка једног четиригодишњег детета упитала свеште-
ника, кад треба почети васпитање, он јој је одговорио:
«Госпођо, ако ви већ нисте почели, онда сте пропустили
четири године. Дете се васпитава првим осмехом, који
му на лице сине.»¹⁾ «Дете» — вели Рихтер — «улазећи

²⁾ Смајс : Карактер.

у калуп нашег друштва научи више од своје дадиље, но што види и научи путник, који би целу земљу обишао.» Зар ћете дозволити — будуће мајке — да основно васпитање поверавате дадиљама? Не — не. Сетите се само Гојковице младе. Сетите се оне мајке, коју Раде неимаре узиђује — а она му посао прекида и преклиње га...

Богом брата Раде неимаре
Остави ми прозор на дојкама,
Истури ми моје беле дојке,
Када дође мој нејаки Јово
Када дође да подоји дојке.

Мајка млеком својим даје детету тело, а говором и песмом душу. «Зора својом сјајношћу а мати својим слатким гласом привлаче подмладак и уче га високим идеама. Природа својом неисказаном красотом и све-можном силом, а мати својом речју стварају у човеку темељ знању, храм мудрости. Узор се живота јавља првим природним утиском и првашњом материнском љубављу. ¹⁾

А они јадни синови! «Које туђе мајке задојише, туђе руке повише, који туђу мајку мајком зваху, то су бледи цветови. Нити их је видело, нити огрејало сунце материнске љубави.» Када је Стајел, као најзнаменитија списатељка францеска упитала Наполеона, мислећи да је она прва жена у Францеској, коју он држи за најзнаменитију жену Францеске? Циновски дух Наполеонов одговорио је као запета пушка: «Познајем једну жену, која је родила деветоро деце, па их је свих деветоро красно одхранила и на ноге дигла. То је за мене прва жена у Францеској.»

«Сладак је приказ» — вели Еврипид — «видети широко море, велику реку и земљу у пролећној одећи, али

¹⁾ Људевит Вуличевић: Моја мати, стр. 36.

је слађе видети, после жалости усамљеног живота, у своме дому где расте плод срца нашег.»¹⁾

У том дому, мајка треба да на сваком кораку — вели Смајлс — просипа мир и задовољство, — јер је мајка слика примера, који пред детињим очима непрестано лебде. Примери мајкини треба да су следствени и да се потпуно слажу с практиком, иначе ако родитељи говоре једно а раде друго, онда ће ти савети вредети толико исто, колико и придика оног калуђера, који је проповедао морал и поштење с украденом гуском у рукаву.

Али мајка је у кући главно. Кад ње нема «муж је неумивен а деца дивља.» Отац може да се и пропије, али ако је мајка добра, пород је срећан. Али мајкина љубав треба да је достојанствена, тако, да деца не само поштују мајку но и да се повинују. Колико је размажено децо пропало, што упорно не хтеше никакав лек да приме. Мајка своје дете слуша само прве године, а после деца мајку целог века.

Само добре мајке добру децу рађају и васпитају. Помен се добре мајке никад не брише из срца синовљег. Мишле, један од највећих поштовалаца женскога пола, ево како вели у предговору једног свог дела: «и у часу кад ово пишем, мени је на памети једна душа, која би ме поткрепила. То је мајка, коју сам још као дете изгубио пре тридесет година, али која ме никако не оставља. Она је трпела и делила самном своју сиротињу, али није дочекала да ме у бољој срећи види. Ја ни данас не знам где су њене кости јер бејаш и сувише сиромаш, да место за гроб платим. И опет сам јој дужан. У њеном сам млеку посисао, да љубим и ценим прошлост и све оне, којих данас нема.»

Па зар у Јакшића не видимо величанствену материнску љубав оличену у двема дивним лирским песмама «На Липару.»

¹⁾ Људ. Вуличевих: Моја мати. стр. 27.

Бура је у Сабанти сам, без своје породице. Красна мајска ноћ, обасута звездама, обасјана месечином, дозвола га у величанствену природу. Седео је дуго, око по ноћи чује, где славуји певају.

Јесте ли ми род сирочићи мали,
Или су вас можда јади отровали.

— — — — —
Моје тице лепе, једини другари,
У новоме стану познаници стари,
Срце вам је добро песма вам је мед.
Али моје срце, али моје груди,
Леденом су злбом разбијали људи
Па се место срца ухватио лед.

За тим је легао да спава. Чује некакав шум.... Шта је то? пита се песник. «Врџта шкрипнуше.» Ко је?! Мајка песникова долази с оног света, да види сина.

О душе, о мила сени,
О мајко моја, о благо мени.

— — — — —
Много је дана, много година,
Много је горких било истина.

— — — — —
Многу сам горку чашу попио,
Многи сам комад сузом залио,
Од кад те мајко нисам видио
Никаква добра нисам видио.

— — — — —
Па наш неумрли Бранко. Кад долази мајчином роду у Вуковар, он с највећом пијететом улази у собу, у којој му се мајка родила. ¹⁾ Или у песми

На небу ми једно сунце сјаје
Дању сјаје а ноћу залази,
Ти си отац моје друго сунце

¹⁾ Св. Вуловић: О Бранку Радичевићу, стр 52.

Које мени никад не залази ;
 Некада сам имо јоште једно
 Зрак је његов већ одавна седно,
 Мајци срце у груди не бије
 Тавна земља њу одавна крије,

Када је Тому, првог српског тополивничара самоука, оставила наша влада без хлеба, он опет у даљној Русији тугује за својом отаџбином. Онда му од старости ослепела мајка из Мориња пише :

«Камо ми те сине Томо после толико година дома? Та дођи ми, да те мајка још за живота, у својој кући чује, ако не види. Наша кућа и за твоје зубе има још хљеба доста.» Тома је већ био умро, кад га је ово писмо тражило. ¹⁾

Па наш Доситије — паметни Доситије. Долази у Семартон где му се мајка родила. Пада на земљу и љуби земљу.

.. Шта је човек, кад га каква страст преузме, кад какво мечтаније ума ужеже му мозак, подбуну срце, и учини, да сва крв у њему узаври... Дође ми на памет мати моја и мила сестрица Јулијанка; сузе пролевајући начнем говорити: Остај ми с Богом о предраго село! мјесто рожденија родитеља мојих! Паднем лицем на земљу, љубим земљу и с топлим сузама квасим, никад нисам тако плакао, гледајући село, у ком се мајка моја родила... Сећам се како би ме мајка после игре чекала и грлила... и сада после двадесет година пишући, возмуштава ми се утроба, сузе ми теку и веома мужим; по сата било ми је у усти: Нано моја, нано сладка! — Дуго би ту остао, да га нису чобани дигли и утешили.²⁾ А синовљева љубав Симе Милутиновића, гони га да оде у Бесарабију и да тамо тражи своје родитеље. Остави службу и Србију 1816. год. па се укрца на лађу лончарицу. Лађа стане под Видином. Турци ухвате Симу, окују и баце у тамницу.

¹⁾ Св. Вуловић: Читанка.

²⁾ М. Ђ. Милићевић: Поменик, стр. 347.

Сима је тамновао 15. месеци. Али је позније опет отишао у Бесарабију и у Кишењеву нађе свога оца, а мајка му већ била умрла. ¹⁾

Вуличевих у туђини зове мајку да га напоји духом српског чувства и отаџбине: «Дођи моја мајко у туђину да сина загрлиш, дођи у прогонство, да прогнаника нађеш. Донеси ми у свом срцу и у својим речма дух моје домовине и мога народа. Већ беше nestало у мени српског чувства, већ беше ишчезао српски дух, али дође она мила, и духну ми живот душевни и њом се препородих, народу. — Мајко моја нећу те заборавити.» ²⁾

Па сирома Мита Поповић у песми «Кући» необичном нежношћу описује своју стару мајку.³⁾ Распуст је. Мита после дужег времена враћа се кући.... Пароброд лети, он је све ближе мајци. Срце од радости весело игра... «Зелени се шума зелени се грање... да ми веће буде моје радовање»... У авлији види мајку.

На клупицу малу мајка ми је села,
Преслица пред њоме и кудеља бела,
Ал' точак не зврчи у преслице танке.
Далеко су мисли моје старе мајке.

— — — — —

Син долази.

Тргне ми се мајка, тргне и претрне
Опази менека, па к мени полети
Сада ћу ти Боже, слатко и умрети.

Па и најдража личност народног поноса Србинова. — Највећи јунак, «који се не боји никога до Бога» тај исти јунак не даје нам примера, где не послуша своју стару мајку. Већ је Марко послушао мајку. Љуби мајку у бијелу руку.

¹⁾ М. Ђ. Милићевић: Поменик, С. Милутиновић.

²⁾ Јос. cit. стр. 5.

³⁾ Св. Вуловић: Читанка.

Јевросимо моја стара мајко
Моја мајко, моја слатка рано.¹⁾

Код неких је матера, материнска љубав, тако јака, да се она простире на све што је нејако, дакле и на туђу децу. Таква је мајка наша два краља Драгутина и Милутина — чувена краљица Јелена. Она је наредила, да се из читаве наше државе прикупе све кћери сиромашних родитеља. Издржавајући их у своме двору, она их васпитала у добрим нравима и свакојаким ручним радovima: а кад би дорасле за удају, она их удавала.²⁾ Она је унела српски дух. Разне тканине и најлепше везове, којима се данас поносимо — дело су њене материнске љубави. Двор њених синова, био је дворцац правде и истине а страшило свију народних пијавица, насилника и зеленаша.»³⁾

Још величанственију материнску љубав видимо код оних ретких матера, које свој пород гаје и негују да живе и умру за извесну идеју и за отаџбину. Оваква материнска љубав — потпуно свесна не налази се код животиња. У томе погледу материнска љубав има нечега карактеристичног што људе узвисује над животињама.

Не мој сине говорити криво,
Боље ти је изгубити главу
Него своју огрешити душу.

Знате ли како српска мајка успављује своје чедо?

Буји паји моје Српче мало
Не би л' скоро душом ојачало,
Да искочиш из колевке сине
Да покупиш по свету врлине,
Да се пустиш сам на своја крила
Јер те мајка роду наменила.

¹⁾ Хаџић: Шта је задатак Српске матере? Јавор за 1882. W

²⁾ Пантелија Срећковић: Историја српског народа, књ. II стр. 172.

³⁾ loc. cit. Срећковић.

У историји света а и у нашој, налазим овакову материнску љубав чешће. Нека је дозвољено да наведем неколико примера. Деменета је осморо синова послала на душмана. Сви осморо погинуше. На гробу њиховом, она је узвикнула: «Отаџбино моја, за тебе сам синове и родила.»

Шпартанке су волеле, да јој се синови врате мртви, но да с бојног поља побегну, а једна је мајка свога сина убила што јој се вратио дркћући с бојног поља а без оружја Шпартанке су с поносом говориле да оне рађају једине праве људе.

Није Наполеон бадава узвикнуо: «Францеској требају добре мајке и она неће пропасти.»

Црногорка испраћа сина пред борбу речима: «Не враћај ми се без свијетла образа.» Али после катастрофе оне јадикују за синовима, који су погинули за отаџбину. «Не дај се, Бог је свемогући рече један Црногорац мајци, која је на Вучијем долу изгубила три сина. Бог је свемогући, може Црногорцима дати и Душаново царство, а мени не може ништа више дати, ни ишта више узети.»¹⁾

Кад је Кориолан пошао с војском противу своје рођене отаџбине и кад је већ био и Рим опсео; онда је мајка његова Ветурија узела његову децу за руке и изашла је пред њега. «Стани, стани сине, па ми кажи, да ли сам ти овде мати или робинџа ... Зар ниси помислио да је иза ових зидова мој праг, моје огњиште, моја мајка жена и дечица? Ох Боже! да ни сам оваког сина родила, Рим сад не би био опкољен туђинском војском, и ја бих слободна у слободној отаџбини оставила своје кости.» Тако је говорила племенита патриоткиња Ветурија, ма да је знала, да њеном сину ако одустане предстоји смрт. Кориолан не хтевши и даље да цепа срце својој мајци узвикне: «Мајко ти си спасла Рим али си сина изгубила.» Римљани благодарни племенитој родољупки Ветурији, што је сина жртвовала да спасе отаџбину, подигли су јој

¹⁾ Љуба Ненадовић: О Црногорцима, стр. 110.

храм. Корнелији, честитој мајци Граха, дође некаква сујетна римска госпођа у посету. За све време она је говорила само о адиђарима. Корнелија је вешто разговор окретала на другу страну, а када су јој дошли синови из школе, она их је узела за руке и извела пред ту суетну Римљанку. «Госпођо и ја имам адиђаре, ево их.» И те адиђаре мајка радо жртвује за отаџбину. Једном сину предала је мач и рекла: «Ево ти га. Или ми га донеси, или нека те на њему донесу.»

Књегиња Милица, та одлична српска мајка, да би спасла српско стадо од дивљих зверова — Турака — вели Константин философ, она је жртвовала своју кћер Оливеру (Милеву) султану Бајазиту.¹⁾

Не мање је помена достојна Јела Балшићка, коју је наш омиљени Чеда Мијатовић, обесмртио.²⁾ Нико, чини ми се, није тако лепо описао мајку, која своје синове жртвује за отаџбину као Кармен Силва у новели «Мати». Стеван који побеђен у највећем страху лупа на врата тврђаве где му је љуба и мајка.

— О мати, то је Стеван, зацело он, ја сам уверена. Пустите ме да сиђем да му врата отворим — вели љуба

Али старица снажним покретом руке, одгурне књегињу и сиђе сама полагано.

— Ко лупа? упита она изнутра не отварајући врата.

— Стеван, твој син.

— Мој син! Ко си ти, странче, који као с неким правом тражиш да уђеш у град мога сина?

— Мајко моја, отвори ми, ја сам, твој син. Ја сам побеђен, Турци ме гоне стопу по стопу, а ране ме тиште.

— Тај што ми говори не може бити мој син, то је неки непознат. Мој се син, враћа увек само као победилац. Он је сада далеко одавде и гони храбром мишицом непријатеље своје земље. Али ти млади странче, који

¹⁾ Навод Љубе Ковачевића.

²⁾ Чеда Мијатовић : Јела Балшићка Отаџбина књ. 9.

хоћеш да прочиташ дубоку тугу издајући се за мога сина, знај ово: ти нећеш ући овде пошто не знаш победити, за то тражи на бојноме пољу јуначку смрт, тада ћу те признати за свога сина, и украсићу ти гроб цвећем.¹⁾

И Стеван, под теретом, стида и туге, враћа се у бој, али се наскоро враћа мајци као победилац речима: «Мајко моја ти си ми највећи пријатељ»

Мајка наших девет Југовића не умире за својих 9 Југовића али умире, када је видела онолику несрећу на Косову. Да је преживела, Косово, не би била права мати.

Госпође и госпођице — мајка је слика примера за своју децу, а примерне мајке, нека буду примери за вас. Само као такве, биће те у стању, да у својим синовима заснујете чврст карактер. Без карактера појединаца, не може ни у народу бити праве снаге, слоге и чврстине. Када је Људевит XIV. питао свога министра: «Како то, да једна велика и моћна држава као Францеска, не би била у стању да покори тако малу једну земљу као што је Холандија?» Добио је одговор: «Господару, величина једне земље, не зависи од њене големости но од народног карактера. Холанђани су радени, штедљиви и у борби истрајни.»²⁾

Српске Мајке! Васпитајте нас у томе духу и Бог је с нама.

Време је кратко, а перо слабо, те вам површно изнесох неке примере материнске љубави. Ако сам ма чију сузу изазвао, нека ми се опрости. Ово је дуг захвалности мојој мајци. Њен ме благослов целог века прати: «Срећан био синко!»

¹⁾ «Видело» за 1892. бр. 3. Мати, новела Кармен Силве превео Љ. Кујунџић.

²⁾ loc. cit. Смајас.